

Een verpletterende conclusie.....

ALS „DE EMMAUSGANGERS” NIET VAN VERMEER IS

„Een schilderij van groote schoonheid, zoo vol van innerlijk leven en wijze stilte, dat men het gevoel heeft, dat het in geestelijke kwaliteit vele werken van Vermeer's tijdgenooten, ook in Italië of Frankrijk, werken van weidscher statie, rijker stoffage en ingewikkelder problematiek verre overtreft”. Aldus schreef Jan Engelman naar aanleiding van het thans omstreden schilderij „De Emmausgangers”. En hij is niet de eenige, die de meest bewogen bewoordingen koos om den diepen indruk weer te geven, welke het werk op hem had gemaakt. Hieruit volgt dus, dat wij het schilderij, volgens de waardebeoordeling, welke wij ons in den loop der tijden hebben eigen gemaakt, als een groot kunstwerk dienen te beschouwen. Trouwens — wij hebben nooit anders gedaan en het steeds geprezen als een der kostelijkste stukken uit ons Nederlandsche kunstbezit.

Indien nu echter het door de regeering ingestelde onderzoek positief zou uitwijzen, dat „De Emmausgangers” niet een werk is van Vermeer, maar van een doodgewonen vervalscher, moeten wij daaruit dan de verpletterende conclusie trekken, dat wij niet bij machte zijn om te oordeelen of een werk al dan niet op den eere naam Kunst aanspraak mag maken en bovendien alle definities over kunst, welke ons door vooraanstaande kunstkenneren en aesthetici gegeven zijn, holle frazen zijn geworden?

Zullen wij dan moeten erkennen, dat wij heilig geloofd hebben in iets, dat niet bestond; in iets, dat wij beschouwden als de emotioneele objectivering van het geestelijk Ik van den schepper, maar dat niet meer blijkt te zijn dan een kunstig handwerk? Zullen wij dan nog in ernst kunnen gelooven in de mystiek van Rembrandt en in de vlammende barok van Rubens?

Inderdaad zullen wij — hoe teleurstellend dit ook moge zijn — in geval „De Emmausgangers” van de hand van Van Meegeren is, eerlijkheidshalve moeten erkennen, dat ons vermogen de kunstwaarde van een schilderij te bepalen slechts zeer betrekkelijk en misschien zelfs geheel en al afwezig is. Want op welke gronden konden wij het praedicaat „kunstwerk” toe? Dr. J. B. Bierens de Haan heeft eens geschreven, dat de kunstenaar meer te zeggen heeft dan zielsuitdrukking en vormschoon. Hij heeft het Meerdere te zeggen, dat in hemzelf de aandrang tot scheppen uitmaakt en waarvan het kunstwerk sprake en getuigenis zal zijn; datgene, waarom het kunstwerk grootere beteekenis heeft dan te zijn een middel tot behagen. Het Meerdere is datgene, dat in menschen het meerdere uitmaakt; het bovenpersoonlijke en Universeele: het kosmische Leven en de immanentie Gods. En nu is het juist naar dat Meerdere, waarnaar wij, bij de beschouwing van een kunstwerk, speuren en de waarde ervan bepalen. Wij ontdekten het in „De Emmausgangers” en zóó diep trof het ons, dat wij het, zonder aarzelen, tot een der grootste kunstwerken aller tijden verklaarden.

En als nu niet Johannes Vermeer, maar Han van Meegeren de schepper is van dit Meesterwerk? ... Dan storten met één slag al onze theorieën ineen en weten wij niet, waar wij nog langer houvast zullen en kunnen zoeken. Want dan hebben wij, met

onzen waan van weten, in diepe bewondering stilgestaan voor de schepping van... een onzuivere ziel. Dan zien wij ons geplaatst voor het voor onmogelijk gehouden feit, dat een wonderschoon werk werd geboren niet uit een Goddelijken drang, maar uitsluitend uit den wil tot vervalschen. Immers — hoe wij de zaak ook bekijken: als Van Meegeren „De Emmausgangers” heeft geschilderd, deed hij dat niet als kunstenaar, doch als een uiterst knap en begaafd vakman, die een compositie van Caravaggio voor oogen had en zich volkomen vertrouwd had gemaakt met het palet en de techniek van Vermeer. Van den stuwenden scheppingsdrang en de hevige emotie, die den waarachtigen kunstenaar drijft (Vincent van Gogh schreef zoo typeerend: „N'est ce pas l'émotion, la sincérité du sentiment de la nature, qui nous mène et si ces émotions sont quelquefois si fortes qu'on travaille sans sentir qu'on travaille, lorsque quelquefois les touches viennent avec une suite et des rapports entre eux, comme les mots dans un discours ou dans une lettre?”), van zulk een emotie kan bij Van Meegeren geen sprake zijn geweest. Van zijn hand kan dus „De Emmausgangers” geen waarachtig kunstwerk zijn, maar slechts, niettegenstaande zijn ontroerende schoonheid, een volkomen waardeloos product.

Uit een en ander volgt, dat, wanneer inderdaad mocht blijken, dat „De Emmausgangers” een vervalsching is — maar het is van harte te hopen, dat het tegendeel zal komen vast te staan —, onze wijze van kunstbeoordeeling danig aan het wankelen is geraakt en ons zelfvertrouwen een gevoelige klap is toegebracht. Want wie zal dan nog den moed hebben met zijn reputatie voor de echtheid van een ouden Meester in te staan?

Jan H. Oosterloo.